

Navoiy kon-metallurgiya kombinatining 65 yilligiga bag'ishlangan
ZARAFSHON VOHASINI KOMPLEKS INNOVATSION
RIVOJLANTIRISH YUTUQLARI, MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI
IV-XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI

MATERIALLARI

PROCEEDINGS

OF THE IV INTERNATIONAL CONFERENCE ON
INTEGRATED INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ZARAFSHAN
REGION: ACHIEVEMENTS, CHALLENGES AND PROSPECTS
dedicated to the 65th Anniversary
of Navoi Mining and Metallurgical Company

Volume II

November 16-17, 2023. Navoi, Uzbekistan

Navoiy kon-metallurgiya kombinatining 65 yilligiga bag'ishlangan
ZARAFSHON VOHASINI KOMPLEKS INNOVATSION
RIVOJLANTIRISH YUTUQLARI, MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI
IV-XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI

MATERIALLARI

PROCEEDINGS

OF THE IV-INTERNATIONAL CONFERENCE ON
INTEGRATED INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ZARAFSHAN REGION:
ACHIEVEMENTS, CHALLENGES AND PROSPECTS
dedicated to the 65th Anniversary of Navoi Mining and Metallurgical Company

16-17 November, 2023. Navoi, Uzbekistan

Volume II

БУХОРО ХОНЛИГИДА АБДУЛЛАХОН II ДАВРИГА ОИД МАСЖИД, МАҚБАРА ВА СУВ ИНШОТЛАРИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР

Бабаярова Ш.Ш.

Навоий давлат педагогика институти

Бухоро хони Абдуллахон II даври билан боғлиқ тарихий манба ва илмий, бадий асарларда унинг даврида бунёд этилган тарихий иншоотларнинг тарихи ҳақида қимматли маълумотлар сақланиб қолган. Ушбу иншоотлар ёш авлоднинг маънавий-маърифий тарбиясида ва миллий-маънавий меросимизни бойитишда муҳим аҳамият касб этади. Янги Ўзбекистонда маънавий меросни асраб-авайлаш ва келгуси авлодга етказиш эса ҳар биримизнинг асосий вазифамиздир.

Манбаларда келтирилишича, тарихий шаҳарлар Бухоро, Самарқанд, Тошкент, Навоий, Жиззах, Сурхондарё, Қашқадарёда сақланиб қолган ўнлаб иморатлар Абдуллахоннинг бевосита кўрсатмасига асосан қурилган. Бухородаги Абдуллахон мадрасаси, Жўйбор хўжаларига атаб қурилган масжид, хонақоҳ, Гавкушон, янги Чорсу, Абдуллахон тими, Тошкентдаги Кўкалдош мадрасаси, Нуротадаги Чашма мажмуидаги Тош Мачит, Карманадаги Қосим Шайх хонақоҳи, Чармгар чорбоғ ёнидаги “Абдуллахон уйи”, 1582 йили (ҳозирги “Цементчи” сиҳатгоҳи ёнида) Зарафшон дарёси устида қурилган кўприк шулар жумласидандир.

XVI асрда Карманада “Чорминор” деб аталган катта масжиди-жоме (илгари Навоий “Матлуботсавдо” идораси ўрнида) ва Тошҳаммом (Кармана деҳқон бозори ёнида) бўлган. XVI асрдаги меъморий қурилишларнинг кўпчилиги Абдуллахон номи билан боғлиқлигини ҳисобга олсак, бу иморатлар ҳам унинг даврида қурдирилганлиги маълум бўлади. Унинг даврида мамлакатда шаҳарсозлик ва ободончилик тараққий этган. Нафақат ўзи, балки атрофидаги амалдору мулкдорлар ҳам хайру саҳоватбилан қурилиш қилишган. Катта бой ва амалдорлар Абдуллахонга атаб кўп олий бинолар-масжид, работ, кўприк ва ҳовузлар бино қилганлар.

Сумитондан то шаҳар марказигача кенг хиёбон чиқарилиб, унинг икки тарафига анвойи дарахтлар ўтказилди. “Шарафномаи шохий” муаллифининг гувоҳлик беришича, Сумитонни шаҳарга қўшиб олиш ва уни обод қилиш ишлари, Бухоронинг ҳам обод бўлиши қарийб ўн йил (1559 – 1568) давом қилган. Бундан ташқари, Абдуллахон II даврида фақат Бухоронинг ўзида бир эмас, балки тўртта мадраса (Абдуллахон, Гавкашон, Фатхулла кушбеги, Хожа Муҳаммад Порсо мадрасаси), янги Чорсу (1570 йили), Кармана яқинида Зарафшон устига кўприк (1582) қурилди. Шаҳар марказида қурилган Абдуллахон тими деб аталган усти ёпиқ бозор эса нафақат Мовароуннаҳрда, балки бутун жаҳонда машҳур бўлди. Масжид, мадраса, карвонсарой, ҳаммом ва бошқа олий бинолар Самарқанд, Тошкент ва Балх сингари катта шаҳарлари, балки Тошкент, Термиз, Кўлоб, Ҳирот шаҳарлари ҳақида ҳам эътиборга сазовор фактли маълумотлар бор.

Тарихий манбаларда келтирилган маълумотларга қараганда, XVI асрда бино қилинган бу кўприклардан, юқорида қайд этилганидек, XVI-XVIII асрларда Бухоронинг суғориш тармоқлари ҳақобасини белгилаш ва улар бўйлаб Зарафшон дарёси сувини тақсимлашда сув айирғич ва сув тақсимлагич иншооти сифатида ҳам фойдаланилган. Масалан, суғориш мавсумида Кармана яқинидаги “Пули Кармана”дан ўтказилган 21 равоқ сувдан 10 равоғи Дуоба тўғонигача Зарафшонда чиқарилган каналларга тақсимланган.

Абдуллахон II 1582 йилда қурдирган сув омборининг қолдиқлари ҳозирги Нурота тумани, Эски Оқчоб қишлоғидаги Бекларсой дарасида сақланиб қолган. Абдуллахон бандининг тўғони сланец тошларидан қурилиб, тош палахсалари сувга чидамли махсус ганч қоришмаси-кир билан бириктирилган. Тўғоннинг узунлиги асосан 73 метр, юқориси 83 метр, баландлиги 14 ярим метр. Абдуллахон банди зинапоя шаклида қурилган. Бунда сув босими ва унинг кучи ҳисобга олинган ҳолда тўғон асосининг қалинлиги 15 метру 30 см, устки қисми 4,5 метр қилиниб, зинапоя шаклида қурилган. Тўғон олдида ҳосил бўлган сув омборининг узунлиги 1500 метр, эни 75-125 метр бўлган. У ўз вақтида сувнинг оқиб чиқиши учун керакли иншоотлар мажмуаси билан таъминланган экан. Абдуллахон бандининг аниқ ҳисоб-китобларига кўра пишиқ-пухта қилиб қурилгани, XVI асрлик миробларимиз геология ва гидрогеология илмидан яхшигина хабардор эканликларини кўрсатади. Демак, Абдуллахон даврида Кармана ва унинг атрофларида деҳқончилик, чорвачилик ривожланди, боғ-роғлар кўпайди, турли хилдаги иншоотлар қад ростлади. Ушбу иншоотлар миллий маънавиятимиз ва тарихий меросимизни бойитишда улкан аҳамият касб этади.

204.	БЕРУНИЙНИНГ ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИ ТАРИХИДАН... Хайитова О.С.	338 338
205.	О'ЛКАМИЗДА GEOLOGIYA VA KONCHILIK ISHLARI TARIXIDAN LAVHALAR Berdiev N.O., Xudoyberdiyeva A.H.	339 339
206.	О'ЛКАМИЗДА METALLGA ISHLOV BERISH VA FOYDALI QAZILMALARNI O'RGANILISH TARIXIDAN LAVHALAR Ismoilova D.A., Berdiev N.O.	340 340
207.	ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ В ГОСУДАРСТВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ Шаршебаева Т.А.	342 342
208.	БУХОРО ХОНЛИГИДА АБДУЛЛАХОН II ДАВРИГА ОИД МАСЖИД, МАҚБАРА ВА СУВ ИНШООТЛАРИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР Бабаярова Ш.Ш.	344 344
209.	К ИСТОРИОГРАФИИ ПРОМЫШЛЕННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА Абдукадыров А.А.	345 345
210.	ENERGETIKA VA ХОМ ASHYO RESURSLARI BILAN TA'MINLASHDA INNOVATSION FORSAYTNING O'RNI Sunnatov N.B.	346 346
211.	NUROTA SANOATI RIVOJI VA NUROTA TARIXINI INNOVASION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'RGANISH Berdiyev X.A. ¹ , Sunnatov N.B. ²	347 347
212.	ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ИДЕАЛ КАК СОЦИОПРИРОДНЫЙ РЕГУЛЯТОР Юсупова Ф.З., Эшонкулова Н.А.	348 348
213.	МАХАЛЛАЛАРДА СПОРТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АСОСИДА АҲОЛИ ТУРМУШ ТАРЗИНИНГ ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ Рашидов Х.К.	349 349
214.	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС В ГОРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ А.А. Рахматов, М.К. Саидов	351 351
215.	ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ РУДЫ НА ГОРНОДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕГИОНА М.К. Саидов, А.А. Рахматов, Ш.М. Шамсидинов.	353 353
216.	ЕР ҚАЪРИДАН ФЙДАЛАНГАНЛИК УЧУН СОЛИҚ СОЛИШ ТАРТИБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ Джулибеков Н.Қ.	355 355
217.	ЎЗБЕКИСТОНДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШ АФЗАЛЛИКЛАРИ. Тапаров Қ.Х.	356 356
218.	ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН Облокулов В.М.	357 357
219.	NAVOIY KON-METALLURGIYA KOMBINATI TARAQQIYOTNING YANGI BOSQICHIDA Raupov X.R.	359 359